
Yrjö Larmola

Helsingin kaksi koulumyrskyä

Peruskoulu-uudistuksesta alkaa olla kolmannes vuosisataa. Kun koettua suurta muutosta tarkastellaan, historialla on tapana tyylittyä asetelmaan “nämä kannattivat, nämä vastustivat”. Totuus ei ole näin manikealainen. Kaikille yhteisen koulun sisällöllinen uudistaminen ja jatkaminen kansakouluvuotia pidemmälle oli tavoite, joka yleisesti oli helppo hyväksyä ja omaksua. Lapsia ei liian varhain pidä ohjata eri urille. Vastakohta-asetelmia kuitenkin syntyi. Entisenä kunnantason pitkäaikaisena maallikko-kouluhallintomiehenä minun on syytä analysoida, mitä minä ja kanssani samoin ajattelevat kannatimme, mitä vastustimme.

Yhteinen opetussuunnitelma kaikille peruskoulun vuosiksi on demokraattinen ja oikea ajatus, mutta omaksuttu iskulause “Kaikki voivat oppia kaiken!” on epärealistinen, naiivi. Tasoryhmituksen poistaminen johti välttämättä piilo-tasoryhmiin. Ala-aste-yläaste-keskiaste herätti keskustelua, painavammastakin syystä kuin terminologisesti tolkuttoman epäjohdonmukaisuutensa vuoksi. Rinnakkaiskoulujärjestelmässä oli koulumuotoa, koulurakennusta ja luokkayhteisöä vaihdettu esimurrosiässä: paha juttu, mutta onko katkon tuottaminen koulun antamaan turvaan sitten viisaampaa keskellä murrosiän kuohuja?

Peruskoulu toi monta hyvää asiaa. Kielitaidon merkitystä korostettiin; moni ymmärsi myös, että vieraan kielen oppimisen edellytys on kunnollinen äidinkielen taito ja sitä tietä kielen rakenteiden hahmottaminen. Ilmaisutaidon opetus vapautui ja väljeni, ei vähiten musiikinopetuksen uudistuksen myötä. Tai-

deaineiden opetus sai tilaa ja arvostusta. Keskikoulun luku-kausimaksu jäi pois. Ruokaa saatiin myös yläkoulussa.

Mutta olivatko koulun tavoitteet nyt tasapainossa? Peruskoululain tavoitepykälä luettelee yhdeksän hyvää ja kahdeksan kaunista, millainen oppilaan tulee päätekäyttäjytymiseltään olla. "Peruskoulun tulee pyrkiä kasvattamaan oppilaansa tasapainoiseksi, hyväkuntoiseksi, vastuuntuntoiseksi, itsenäiseksi, luovaksi, yhteistyökykyiseksi ja rauhantahtoiseksi ihmiseksi ja yhteiskunnan jäseneksi." Mutta jos oppilas jo koulun alkaessa osoittaa huomattavasti muunlaista kuin lopputavoitteiden mukaista käytöstä jollakin tavoitealueella, koulu on jo vaikeuksissa. Lopputavoitteen ja lähtökohta-odotuksen ero hämärtyy. Koulussa joudutaan usein asettamaan sosiaalinen yhteisöön kasvattaminen päällimmäiseksi. Miten käy silloin kulttuuritradition ja uusien tietosisältöjen välittämisen, omakohtaisen oivalluksen ja kriittisen itsenäisyyden kehittämisen?

Nämä eivät olleet leireihin jakavia riitakysymyksiä. Jokainen viisas pedagogi osasi ja osaa kantaa niistä huolta. Jälkikäteen ajatellen on paradoksaalista, että Helsingissä jakolinjat muodostuivat koulun omistuksen mukaan. Ei sen olisi pitänyt olla kynnykskysymys. Myöhempi kokemus on osoittanut, että kunnankoulu-sopimuskoulu-järjestelmässä eletään oikein hyvin. Sopimuskoulu ei tuota omistajille osinkoa, kuten ei vanha oppikoulukaan tuottanut. Julkinen valta rahoittaa ja valvoo, kuten oppikouluakin. Omistuksesta tehtiin ideologinen kysymys. Edustin sitä mielipidettä, myös oppikouluneuvottelutoimikunnan puheenjohtajana, kolmen koulukohtaisen neuvottelukierroksen ajan, että kaupungille luovuttautuvia kouluja tulee edesauttaa tämän valintansa toteuttamisessa, yksityisyyttään suojelevia kouluja taas ei saa kiristää taloudellisilla tekijöillä, jotka ovat koulutyön kannalta toisarvoisia ja epäjärjestystä luovia asioita.

Riitaa lietsoivat vasemmistolehdet, Helsingin Sanomat ja sen barrikaditoimittaja Maija-Liisa Starck ylinnä, ne loivat

---

asiasta muodostuneen julkisen kuvan ja halvauttivat poliittista päätöksentekoa. Miten tämä oli mahdollista? On ajateltava ajan taustaa, poliittista 1970-lukua, jonka laineet vasta vähitellen laantuivat seuraavalla kymmenluvulla. Oli koettu 60-luvun muuttuvan yhteiskunnan kasvukivut, yliopiston voimattomuus ylioppilastulvan edessä, maakuntayliopistojen sattumanvarainen perusteleminen ympäri pitkin Suomea, siltarumpupolitiikan periaatteen, ylioppilaskapinat, metallin lakko joka oli proletaarivallankumouksen koepallo. Äärimarksilaiseen rigorismiin lähtivät mukaan myös nuorimmat virkamiehet eivät-ikä edes vain aivan nuorimmat. Opetusministeriössä tosin kehitettiin tervehdys, jossa vasemmalla kämmensyrjällä lyötiin oikeaan olkavarteen: näin syvälle löi kätensä Johannes Virolainen mennessään mukaan mies-ja-ääni-periaatteeseen.

Yksityiskoulujen koulukohtaiset hallintoelimet yritettiin korvata kouluneuvostoilla. Kokeilu ei onnistunut. Kouluneuvoston jäsenet olivat vaivaantuneita, kun Jaakko Itälä tai joku muu koulun tapaamisillassa vakuutteli: - Tehän täällä olette isäntiä, te käskette. Rehtori siirteli jalkojaan. Oppilasneuvostot, joiden piti korvata sosialistien romuttama Teiniliitto, eivät liioin tuottaneet tuloksia. Saatettiin havaita, että oppilaat niissä säännöllisesti äänestivät raskaampia rangaistuksia ylitsekäymisistä kuin opettajat.

Mitä me pelkäsimme? Kouluhallituksen propaganda loi kuvan, että koulut eivät enää saa olla omaleimaisia yksiköitä, vaan ne ovat pelkkiä huoneistoja, jotka joka syksy valutetaan täyteen tasa-aineista koulutarjontaa. Tiesimme, että kouluhallitus kävi pyhiinvaelluksilla Moskovassa, jossa koulut ovat numeroita, ja Itä-Saksassa, jossa näytettiin isänmaallisuuskasvatusta, kymmenvuotiaita lähitaistelussa puukivääreillä. Kouluhallitus ei tehnyt mitään korjatakseen näin syntynyttä kuvaa, päinvastoin. Reaalilyseosta tehtiin vasemmistovoimin virallisesti Ressu, Kaksoisyhteislyseosta Hykkylä. Hyi olkoon mitä mauttomuutta. Jos oma kouluni Töölön yhteiskoulu olisi

luovuttautunut, siitä olisi tehty Tykki. Kutsumanimet erikseen ja viralliset nimet erikseen. Odotan sitä päivää, jona nimet alakoulu ja yläkoulu saavat palata typerien asteiden tilalle.

Kasvuvuodet ovat persoonallisuuden kannalta avainvuodet. Oma koulu ja luokka ovat ne, joihin kiinnytään, jos kiinnekohtia on tarjona. Luokaton koulu on hävittänyt luokkayhteisöt. Minua pari vuosikymmentä nuoremmat eivät pidä luokkakokouksia. Keitä ne sellaiset ovat, luokkatoverit? Luokattoman lukion hyvää tarkoittava ajatus oli tarjota nopeaoppisille nopeampi väylä. Tulos: kolmivuotisesta lukiosta on muodostunut nelivuotinen, sillä ne nopeaoppiset, jotka tykkäävät oppimisesta ja opetuksesta, viihtyvät siellä neljä vuotta.

Koulu, nimeltä muistettu koulu, jolta on - proletaarisen eliittipelon vuoksi - viety profiili, ei ole enää nuoruusmuistojen ja myöhemmän elämänrakennuksen kiintopiste. Siteeraan Jouko Tyyriä: "Ressuun päässyt on aina tiennyt käyvänsä stadin suosituinta koulua, joka on myös ansainnut suosionsa. Menestymisen tapa on tapakulttuurin perustekijä, ja voitollisen perinteen kantama lupaus luo koulun hengen. Ressun keskinkertaisetkin oppilaat ovat pärjänneet keskinkertaista paremmin, vaikka eivät enimmäkseen ole olleet parempien perheiden lapsia." Vahvimmat koulut ovat kyenneet tasapäistämisen tendenssiä uhmaamaan. Tyyrin kaltaisia todistajia voidaan omista ikäluokistamme ja vanhemmista tuoda monta.

Kouluhallitus suhtautui nurjasti siihen, että Helsingissä mikään voisi olla toisin kuin Konginkankaalla. Turhaan todistelimme, että täällä on monipuolisempi opetuksen kysyntä ja myös tarjonta kuin muualla, osaavia tuntiopettajia on saatavissa joka opetusalueelle. Kansanrintaman hallitsemat opetusministeriö ja kouluhallitus eivät milloinkaan myöntäneet, että Suomessa kuten muissakin Euroopan maissa on pääkaupunki, maan talouden ja kulttuurin veturi, jossa vallitsevat keskimäärää isommat odotukset.

Näin jouduimme kunnan tasolla puolustamaan valtion ynseyttä vastaan Katajanokan tehtaaseen rakennettua alakoulua, jonka suhteen valtio käänsi kelkkansa vasta kun presidentti Koivisto kiinnostui hankkeesta. Jouduimme puolustamaan Englantilaista, Ranskalaista, Saksalaista ja Juutalaista koulua omine painotuksineen. Venäläisen koulun suhteen en muista olleen vaikeuksia.

Voimakasta epäluuloa kohtasivat myös erikoislukio-hankeemme. Niissäkin proletaarinen alemmuudentunne vainusi elitismiä. Oma ajatukseni musiikkilukiokomitean ja sitten taidelukiokomitean puheenjohtajana oli, että nuoren ihmisen taiteellinen vakava taipumus ilmenee varhain, ja sen huomioon ottaminen vaikuttaa yleiseen koulumotiivaatioon. Lukioiässä tämän huomioon ottaminen on itse asiassa jo myöhäistä. Erikoislukion ylioppilasta ei ole predestinoitu taiteilijaksi, vaan hänellä on yleinen korkeakoulukelpoisuus mutta ymmärrys taiteen suhteen. Konsertissa kuuntelin kolmetoistavuotiaan Olli Mustosen pianonsoittoa ja sanoin, jotenkin kokemusta purkaakseni: - Kun tuota kuulee, toivoo, että maailma jatkuu, jotta hän saa elää. - "No niin, jos hän nyt jatkaa tuota harrastustaan", kommentoi vieressäni kouluhallituksen tiedotuspäällikkö, alan johtava propagandisti Keijo Voudinmäki.

Jokaiseen valtion kanssa käymäämme neuvotteluun meillä Helsingissä oli asettaa vähintään samantasoista, yleensä parempaa virkamiesasiantuntemusta. Koulujen piirustuksia meidän ei kannattanut tarkastuttaa kouluhallituksella, sillä ne olisivat roikkuneet siellä niin pitkään, että rakennuskustannukset olisivat kohonneet valtionosuuden antamaa kompensatiota enemmän. Valtion normaalihintapäätöksiä ei ollut laadittu Helsingin oloihin. Lääninhallituksen edustaja osallistui johtamani koulurakennusjaoston kokouksiin, kohteliaasti kyseen.

Kuulostaa siltä, että demonisoin kouluhallitusta. Mutta oli meillä ihan omiakin ongelmia. Helsingin lähiöitä oli rakennettu

viisikymmenluvulta seitsemänkymmenluvulle vain asuntokaupunginosiksi, vajain palveluvarustuksin. Kouluja oli rakennettava. Kyllä me osasimme orwellilaisen uuskielen siinä missä kouluhallituskin: parakki on 'viipale'. Myöhemmin sitten 'suppenevan koulun tehtävä' merkitsee koiran hännän katkaisemista paloittain tämän tunteiden säästämiseksi. Lukiotoimi oli kunnalle aivan uusi toimiala, jossa meillä oli oppimista. Rehtori hämmästyi, kun hänellä ei ollutkaan postimerkkikassaa vaan kirjeet kiersivät kouluviraston kautta. Iltapäivän vieraat eivät olleetkaan käymään tulleita vanhempia vaan täksi päiväksi lähetettyjä siivoojia. Entiset siivoojat olivat olleet tuttuja oheiskasvattajia. Valtio puolestaan jätti lukiodensa vuosikorjaukset tekemättä, kyllähän kunta niistä sitten huolehtii.

Ukko Laurila, koululautakunnan liberaalijäsen, kertoi minulle jotakin Tornin keskusteluryhmän keskusteluista. Siellä kokoontuivat elinkeinoelämän kouluasiantuntijat. He eivät niinkään olleet kiinnostuneita, kuulemma, työttömiä barrikadimaistereita tuottavista lukio-yliopisto-linjoista, vaan elinkeinoelämän tarvitsemista ammattimiehistä. Omasta puolestani olen halunnut uskoa siihen, että kaikesta opista on hyötyä, jos keksii, miten sitä käyttää. Toisaalta koulutus on kyllä tietysti aina myös julkinen investointi. Muistan kirjoittaneeni, että Lähi-idässä työskentelevän suomalaisen rakennusmestarin olisi hyvä osata ranskaa - silloin oli sellainen suhdanne - mutta toisaalta pidin epärealistisena koulutusmoduliajattelua, joka puristi niin katsomusaineet kuin käytännön aineetkin keskenään vaihdettaviksi briketeiksi. Hyvä ei ole liioin koulutusputkiajattelu. Mikä on?

Oikeat innovaatiot eivät useimmiten synny hallinnossa, vaan kentällä. Käpylän iltaoppikoulun rehtori Pertti Hallikainen tietääkseni oli ensimmäinen, joka yhdisti jakoavaimen ja valkolakin tavoittelun. Toisaalta: kun rehtorienkokouksessa kerrottiin matkamuistoja Tukholman frisörgymnasietista ja ridgymnasietista, Touko Voutilainen sanoi, että jos Suomi

---

maltaa olla ottamatta naapureista mallia, Pohjolassa on kymmenen vuoden kuluttua yksi sivistyskansa.

Kortteli korttelilta käytyä taistelua koulupiireistä ei vielä ollut saatu päätökseen, kun tuli uusi isku, joka ei ollut enempää sosialistien kuin porvariain syytä: suuret ikäluokat eivät siittäneet ja synnyttäneetkään suuria ikäluokkia, vaan pienet. Eräänä vuonna alkavien lukion perusopetusryhmien määrä romahti kolmanneksella. Vaelsimme, Jyrki Lohi ja minä, opiskelutoverini opetusministeri Kaarina Suonion luo pyytämään, että lukion opetusryhmiä saataisiin pienentää, jotta kurssitarjotin ja sarjaisuus säilyisivät. Lupasimme yrittää kaupungin osalta vastata kustannuksista. Mutta ei. Kun ei muualla, ei Helsingissäkään.

Lukioverkon harventaminen herätti tietysti runsaasti murhetta ja oli poliittisesti vaikeata joka valtuustoryhmälle, vaikka syy ymmärrettiinkin. Me porvarit vastustimme ajatusta, että omistus ratkaisee, säilyykö lukio vai ei, harvennuksen tuli perustua maantieteeseen ja tasapuolisuuteen. Osasimme taas orwellilaisen uuskielen yhtä hyvin kuin valtiokin: emme lopettaneet vaan 'fuusioimme'. Oli järkevämpää panna oppilaat kulkemaan toiseen kaupunginosaan kuin panna opettajat keräämään opetusvelvollisuutensa pitkin päivää monesta koulusta. Työyhteisö se on opettajainhuonekin. Keskustassahan teinit iltaisin joka tapauksessa heiluiivat. Mutta tätä ei saanut sanoa ääneen. Se oli raskasta aikaa. Kävin kaikissa koulujen vanhempien ja kaupunginosayhdistysten tilaisuuksissa, joihin kutsuttiin. Oli ikävä kuunnella niitä repliikkejä, joiden pohjana ymmärrettävästi oli kaupunginosan näkemys, ei voinut olla näkemystä kaupungin kokonaisuudesta. Monet muistivat oppikouluyhdistyksen jäsenenä tai sellaisten jälkeläisinä ne ponnistukset, taloudelliset ja fyysiset, jotka oli talkoohengessä koettu oppikoulun pystyttämiseksi omalle alueelle sodanjälkeisessä pääomaköyhässä mutta valistushaluisessa maassa. Koskaan ei koulu ole oppilaille niin rakas kuin lopettamisuhan edellä. Murhauhkauksia tuli postissa.

Lukioiden linjojen määrä oli lääneittäin kiintiöity. Liikkumavaraa oli vähän. “Onhan se ikävää”, sanoi lääninkouluneuvos Pekka Silventoinen, “jos Munkkivuoresta joudutaan käymään lukiota Munkkiniemessä tai päinvastoin, mutta jos lopetan linjan Hangosta, lapset joutuvat Lohjalle”.

Lukioiden siirtyessä kaupungin omistukseen varoineen ja velkoineen olivat ongelmina myös koulujen taideteokset, kirjastot, kokoelmat. Säännöksiin tuli suojata niiden pysyminen koulukohtaisina, samoin erityispalvelujen. - “Autokoulu ja uimahalli, nekö nyt ovat tärkeitä 17-vuotiaalle”, kysyi kunnioitettu ystäväni ja vastustajani Inkeri Airola.

Yritin esittää Akavan puheenjohtajalle, virkatutulleni Raimo Lehtiselle, opettajia varten lievennettäviä eläkkeellesiirtymissäännöksiä. Ei. Yritin esittää, että yksityiseltä kunnalle siirtyvät otettaisiin vastaan vanhoina työntekijöinä. Ei. OAJ ja Akava ovat aina kuunnelleet vain suurten enemmistöjensä ääntä. Yritin esittää OAJ:lle, että yläasteen ylintä luokkaa saisivat joustavuuden niin vaatiessa opettaa lukionlehtorit. Ei. Ammattiyhdistysliike ei koskaan ole ollut hädänalaisten ystävä.

Teeskennellyn kouludemokratian vika on sama mikä sosialismissa yleensä: Isolla veljellä, valtioesivallalla, on ainoa oikea tieto siitä, mikä on demokratiaa. Ja mitkä ovat ainoita oikeita oppisisältöjä, opetusaineiston oikeita valaistuksia.

Dosentti Erkki Mennola, joka yhä on jaksanut taittaa peistä alue- ja paikallishallinnon puolesta, kirjoitti jo teoksessaan Euroopan todelliset vaikuttajat yli kaksikymmentä vuotta sitten, että kun alueiden Eurooppa etelämpänä oli voimistumassa, “meillä valtionhallinto on maakuntaportaassa täysin määräävässä asemassa. Maakuntien asioista päättävät meillä ainakin toistaiseksi niiden väen itse valitsemien ihmisten sijasta siirtomaapseerit.”

Tämä linjahan on vain jatkunut ja terävöitynyt, olivat pääministeri ja valtiovarainministeri keitä hyvänsä. Maaherra sentään joutui jotenkin tuntemaan itsensä maakuntansa mielen

---

lausujaksi valtion keskushallinnon suuntaan. Nykyiset alut, elyt, ilut ja mitä niitä onkaan, edustavat läpinäkymättömyyden ja kasvottoman keskusjohtoisuuden periaatetta ja saavuttavatkin tavoitteensa. Enempää painettu puhelinluettelo kuin kotisivutkaan eivät enää vastaa kysymykseen: kuka organisaatiossanne hoitaa tämän ja tämän laatuasiaa? Samoin omilla aloillaan Itellat, Visellat, Sinellat ja Risellat ja mitä niitä onkaan, joista kansalainen ei enää tiedä, mikä näistä vastaa radoista, mikä teistä, mikä vaunuista, mikä postinkulusta. Auton rekisteriote tulee TraFilta. Mitä tämä on muuta kuin nykyisten virkamiesten saaman persoonattomuuskoulutuksen tulosta, virkamiesten, jotka on koulunuoruudessaan indoktrinoitu ajattelemaan, että kaikkalainen poikkeaminen perusvirrasta on elitismiä ja hitaammin edistyvien hylkimistä. Keskusjohto tietää kaiken paremmin.